

MEDZI FILOZOFIOU A POÉZIOU

ZDENĚK MATHAUSER: Mezi filozofií a poezií. Vyd. Filozofický ústav AV ČR, Praha 1995, 143 s.

Medzi filozofiu a poéziu možno pochopiteľne zaradiť všeličo – medzera, ktorá sa v tomto zmysle ponúka, to jednoducho umožňuje. Nemáme tým na mysli iba filozofickú interpretáciu poézie alebo tzv. hermetickú poéziu. Je to skôr oblasť jazyka, symbolu, významu, interpretácie a všetkého, čo k tomu patrí.

V týchto súvislostiach vychádza Z. Mathauser predovšetkým zo snahy o citlivý prístup k tomu poznávaciemu zázemiu, pre ktoré je poézia nielen priamym zdrojom, ale aj existenčným podnetom. Ide o krehkú, ale predsa už raz nadobudnutú skúsenosť, ktorej uplatnenie bolo zdanlivo prekonané meniacimi sa spoločenskými pomermi v nedávnej dobe. S touto zmenou, ktorú nemožno absolutizovať, ale ku ktorej treba konzekventne prirátat' aj to, čo jej predchádzalo, sa Z. Mathauser vyrovnáva na celej ploche diela, pomyselným odkazom na ňu zaplňa aj najodľahlejšie detaily a súvislosti.

Premena mala svoj nepopierateľný význam a jej dosah môže meniť konfigurácie záujmov. Týmto konštatovaním sa problém, pochopiteľne, nevyčerpáva, celok jeho obsahu vždy poukazuje oveľa ďalej – kvôli porozumeniu ho však treba aspoň spomenúť. Odmietnutie celého predchádzajúceho vývoja estetického myslenia by nebolo možné, pretože by znamenalo predovšetkým predpoklad hlbokého nedorozumenia, a to určite nie je najlepšie východisko. Primárna námietka pritom nespočíva ani v tom, že by šlo o krok nanajvyš podobný tomu v minulosti. Mathauser skôr akcentuje skutočnosť, že Čechy, a tým aj teória, ktorá sa v tejto krajine rozvíjala, nezmenili svoju geografickú polohu, a preto nemáme žiadny dôvod redukovat' teoretickú reflexiu iba na myslenie krajín „západu“, ale naopak, treba si všímať aj to, čo vždy vyzerá iba ako efemérna a rudimentárna poloha odlesku západného myslenia – ako ho podáva síce nepresvedčivá, ale častá predstava o myslení vo východných krajinách (nielen v Rusku). Odmietnutie (aj to kultúrne a premyslené) predchádzajúceho vývoja i jeho súvislosť s daným kontextom si vyžaduje špecifickú analýzu najmä v teoretickej rovine, analýzu, ktorá by nestratila svoju vedeckú objektivitu. Ved' najčastejšie to bola i v minulosti práve teória (a často iba ona), ktorá bola nútená čeliť neuveriteľne zjednodušujúcim nárokom predkladaným v poklesnutej forme naturalistických a politických ambícií nejasnej a nepresnej kultúrnej doktríny (s celým radom analogických vykonštruovaných „zásadných otázok“, či už ide napr. o celkové nepochopenie umenia alebo o prototyp a výraz „kladného hrdinu“ atď.), jednoducho proti všetkým tým normalizátorským tendenciám, ktorým však našťastie v podstatných momentoch nepodľahlo (v absolútnom zmysle) ani umenie, ani teória – ale čo akej miery umenie nie práve vďaka teórii?

Geografický poukaz na polohu Čiech (Prahy) je potom pre Mathausera predovšetkým symbolickým východiskom interpretácie priesečníka všetkých snáh, ale pochopiteľne aj ilúzií, ktoré sa v tomto priestore vyskytujú. Poloha východného vplyvu nie je redukova-

teľná iba na teoretické aspekty, ktorých negatívny význam už nemožno popierať. Je iba jedným z historických momentov sprevádzaným zákonite a paralelne aj mnohými inými – napr. počtom ruských mien v moderných avantgardných smeroch, rozvoj „neruských“ národov, ale aj vypracúvaním originálnych teoretických konceptov reprezentovaných napr. Losevom, Bachtinom a inými mysliteľmi.

Podobný pevný stred, presnejšie povedané pevné východisko v teórii Mathauser nachádza (a neustále sa k nemu vracia) v Mukařovského diele. Sám sa síce – ako to po mnohých rokoch môže konečne aj verejne priznať – cíti byť inšpirovaný v podstatnej miere myšlienkovými pohybmi fenomenológie (nachádzame tu jemný, ale významný poukaz na Husserlov pôvod), ale zároveň aj úsilím lingvistickej filozofie či hermeneutiky. Vo vzájomných kontaktoch a vplyvoch, takpovediac v prienikoch ich problémov a riešení vidí Mathauser východisko principiálneho prehodnotenia situácie súčasného estetického myslenia v Ćechách, ale myslí pritom i na jeho budúcu perspektívu. Tento poukaz nám nemôže byť nesympatický, zvlášť keď si uvedomíme úprimnosť a pravdivosť toho, na čo Mathauser neprestajne upozorňuje, že mu totiž vôbec nejde o nejaký plytký eklekticismus ani o negatívne zhodnocovanie jednej koncepcie druhou – ale o zváženie ich významu a prínosu, o opätovné premyslenie ich kompetencie v tej ktorej oblasti výskumu – ide mu výhradne o využitie ich pozitívnych prístupov a záverov.

V tomto zmysle predsa žiadny odkaz nemôže byť vyčerpávajúco pôvodný – napr. v rovine symbolu stojí a pôsobí klasická tradícia vedľa moderného, v mnohých aspektoch ešte sa iba rodiaceho prístupu s takmer rovnako výraznou legitimitou – ale najmä so svojou neutíchajúcou a nepopierateľnou inšpiratívnou silou. Snáď i preto sa Mathauser snaží rozohrávať svoje stanoviská s takmer renesančnou pestrosťou – je to koncept inšpirovaný dlhou dobou intelektuálneho hladu po rozmanitosti a autenticite výpovedí. Je to koncept inšpirujúci dlhou cestou hľadania. Cesta k poézii je v tomto zmysle súčasťou klasického odkazu, ale aj nanajvýš modernou úlohou: sama poetizácia sveta sa v schillerovskom a neskôr zákonite i v heideggerovskom zmysle stáva otázkou zmyslu ľudského bytia, hneď vedľa problému ľudskosti – paradoxne *ľudskosti* práve ľudského rodu. Poézia prestupujúca naše sny a presvetľujúca noci našej existencie je preto rovnako dôležitým spôsobom artikulácie sveta ako myslenia – ba možno ešte dôležitejším, lebo zmysluplne odkazuje k samému bytiu. V tom je aj pre filozofiu obsiahnutá karteziánska požiadavka, aby sa myslelo spôsobom, ktorý by na bytie odkazoval predovšetkým svojou nepopierateľnou jasnosťou najmä v týchto momentoch.

Nie je preto poézia rovnako filozoficky významná ako jazyk, ktorým vypovedá? Polia, na ktorých sa Mathauser ocitá, sú ako nekonečné biele snehové pláne – zdanlivo bez potenciálu záchytných bodov – preto odpoveď na nástojčivé otázky hľadá bezprostredne, v duchu fenomenologickej tradície v intimitate obývaného priestoru – rytmizovanom prahom a oknom – až nimi je daná možnosť života v priestoroch kozmického ne-bytia. Presúva záujem do polohy vzťahu intuície a interpretácie, uvažuje o hraniciach slova a obrazu, aby sa vzápätí opäť vracal k fenomenologickej téme v spojení s obrazom ďalekého okolia. Ak sa identifikuje s určitým typom myslenia, vždy ho zaujíma, ako môže vyznieť porozumenie tam, kde jeho presadenie narážalo na určité prekážky.

Možno je to iba určité tušenie obrátenej situácie, na ktorú čaká aj veľa iných disciplín – napr. otázka, ako prebehne interiorizácia teoretických skúseností v priestoroch, kde – aspoň na povrchu sa to tak javí – sa už nebude dať konštituovať pôvodná časová kontinuita. Z Mathauserovej strany, a to mu treba pričítať k dobru, to nie je obava, skôr hlboký – vedecký záujem. V Mathauserovom priestore medzi filozofiou a poéziou je tak zároveň pod povrchom skrytá úvaha o tom, či vlastne nie sme na začiatku všetkých skúmaní, alebo o tom, či to nie je vlastne tá pevná poloha, ku ktorej sa možno i nedobrovoľne vraciame – ale už iní, obohatení skepsou prameniaca z netušeného a nevedeného. Ved' túžba prežiť ten vášnivý okamih – okamih opätovného poznania je jednoducho večná.

Oliver Bakoš

Doc. PhDr. Oliver Bakoš, CSc.
Katedra estetiky FFUK
Gondova 2
818 01 Bratislava
SR

SLOVENSKÁ FILOZOFIA V MEDZINÁRODNOM PROJEKTE

LANGUAGE, VALUES AND THE SLOVAK NATION (Jazyk, hodnoty a slovenský národ). Slovak Philosophical Studies, I., (edited by T. Pichler – J. Gašpariková). Washington 1994, 232 s.

Kolektívna práca *Jazyk, hodnoty a slovenský národ* je výsledkom spoločných výskumov pracovníkov Filozofického ústavu SAV a Prognostického ústavu SAV. Publikácia je súčasťou medzinárodného projektu *Kultúrne dedičstvo a súčasné zmeny v strednej a východnej Európe*, ktorý koordinuje Rada pre výskum hodnôt a filozofie (The Council for Research in Values and Philosophy). Cieľom projektu je vystihnúť podstatu súčasných spoločenských procesov v strednej a východnej Európe, hľadať odpoveď na otázku, aké sú kultúrne, filozofické a axiologické základy súčasného sociálneho poriadku v tomto regióne. Aktuálne problémy súčasného sociálneho poriadku jednotlivých štátov tohto regiónu sú predmetom vedeckých výskumov akademických pracovísk z Bulharska, Čiech, Gruzínska, Litvy, Maďarska, Poľska a Slovenska. Výsledky prvej fázy spoločných vedeckých výskumov sú publikované ako séria ôsmich zborníkov, z ktorých každý zohľadňuje špecifiká a ťažiskové problémy vývoja toho ktorého štátu.

Publikácia *Jazyk, hodnoty a slovenský národ* je zameraná na súčasné problémy sociálneho poriadku na Slovensku. Ťažiskovým problémom práce je idea národnej identity a suverenity, ktorá sa považuje za určujúcu charakteristiku každého národného štátu.